

„Democratizarea” Armatei regale în procesul trecerii României la regimul totalitar de stânga (1944-1947)

(The Democratization of the Royal Army During Romania's Tranzition to the Leftist Totalitarian regime (1944-1947))

Dănuț Mircea CHIRIAC

Abstract: *The establishment of the government of Dr. Petru Groza, on March 6, 1945, under the pressure of the Soviet occupant, was followed by a process of transformation of the Romanian traditional institutions, on which the rule of law was founded: justice, school, church and the army. In the military institution, those transformations took place under the slogan of the "democratization of the army". In fact, the action of "democratization of the army," was the screen behind which two trials were carried out. First, there was a politicizing of the military institution, transforming the mentalities, transforming it into an annexation of the communist party . Secondly, the "democratization" of the army also targeted a process of destruction of the body of personnel whose value had been thoroughly proven during the Second World War.*

Keywords: *the democratization of the army, the process of politicization, destructuring..*

Introducere

Instaurarea guvernului dr.Petru Groza, la 6 martie 1945, a inaugurat un dureros proces de modificare structurală și funcțională a tuturor instituțiilor pe care s-a fundamentat statul de drept în România: justiția, școala, biserica și armata. Măsurile întreprinse după această dată de noua putere, au fost impuse de autoritățile sovietice de ocupație care aveau ca obiectiv subordonarea și controlul

direct sau indirect al instituțiilor statale; în special al celor abilitate de Constituție să apere independența, suveranitatea și ordinea în societate: armata, poliția, jandarmeria, administrația.¹

Problema cuceririi celor mai înalte organisme de stat ale puterii a fost rezolvată la 6 martie 1945. În noul guvern reprezentanții Partidului Comunist au fost numiți la conducerea celor mai importante ministere, prin intermediul cărora se puteau

rezolva principalele probleme ale trecerii de la un sistem politic la altul - Ministerul de Interne, Ministerul Justiției, Ministerul Propagandei și Ministerul de Război. Generalul Constantin Vasiliu-Rășcanu, numit ministru de război, în guvernul de la 6 martie 1945, era un apropiat al cercurilor comuniste, încă din decembrie 1944.²

Cucerirea puterii de către Partidul Comunist și aliații săi a fost însoțită de profunde transformări în instituția militară desfășurată sub lozinca „democratizării armatei”.

1. Caracteristicile procesului de „democratizare” a armatei

O problemă de dezbatere în literatura politică și juridică a fost și rămâne cea referitoare la delimitarea puterilor în stat. Există opinii conform cărora în stat funcționează nu numai cele trei puteri tradiționale (legislativă, executivă și judecătorească) ci și altele, ca opinia publică, presa, puterea electorală, puterea administrativă, sindicatele, puterea armată, etc.³ Chiar în Constituția din 1923, titlul V se intitula: „*Despre puterea armată*”.⁴ Din perspectiva istorică a perioadei ce face obiectul acestei analize considerăm puterea armată ca un serviciu public caracterizat prin permanență, specializare și profesionalism,⁵ fiind în fapt o formă a puterii executive. În tradiția românească exista practica neimplicării armatei în lupta politică a partidelor. În principiu, se considera că într-un regim democratic, parlamentar, acest

deziderat este asigurat prin apolitismul armatei. Acest principiu a fost reglementat în perioada 1926-1944, prin mai multe legi: Legea electorală din 27 martie 1926, art. 28, Legea asupra Corpului Subofițerilor din 17 martie 1932, art. 68, Legea pentru organizarea Corpului maiștrilor militari din 30 iunie 1937, art. 58, Legea nr. 45/28 ianuarie 1944, art. 1, lit. h, etc.

La 30 august 1944, ministrul de război generalul Mihail Racoviță a difuzat Ordinul general nr. 50 în care menționa: „*ordon cu toată strășnicia ofițerilor, subofițerilor și ostașilor că le este interzis a lua parte la orice manifestare a partidelor politice*”⁶

Cu alte cuvinte într-o societate democratică armata face doar politica de apărare a națiunii. Forțele armate cele mai eficiente și cel mai competent corp de cadre sunt cele motivate de idealuri militare (competență profesională; idealul bunului soldat; loialitatea față de tradiții și spiritul celui mai bun regiment, etc.) și nu de scopuri politice sau ideologice.

Într-un regim totalitar principala preocupare constă în subordonarea tuturor instrumentelor de control partidului unic și ideologiei sale.⁷ Pornind de la acest principiu, puterea politică instaurată la 6 martie 1945 a și acționat. În perspectiva modelului totalitar de societate, de tip sovietic, ce se dorea a se construi în România, armata era considerată ca un instrument al partidului unic, unde ofițerii trebuiau să fie membrii de partid, în timp ce comisari politici și celule de partid se dezvoltă paralel

cu canalele de comandă obișnuite, la care se adaugă faptul că, în cele din urmă, loialitatea se exprimă față de partid și nu față de stat. Realizarea acestor obiective s-a împlinit folosindu-se în epocă sloganul „democratizarea armatei”. Exprimând punctul de vedere al noii puteri politice privind această problemă, primul ministru, dr. Petru Groza, menționa: „Una din sarcinile mari ale poporului român și ale guvernului actual este democratizarea armatei”⁸

Concepția noului guvern cu privire la problema analizată a fost clarificată prin Ordinul general nr. 18, din 5 noiembrie 1946, emis de Inspectoratul general al armatei pentru educație, cultură și propagandă, unde se stipula: *“I. Țara noastră merge în pas cu ritmul general de adânci prefaceri politico-sociale ale vremurilor de astăzi. Armata nu a putut rămâne în afara acestor frământări, ea s-a încadrat în noua concepție democratică (...) Democratizarea armatei constă în următoarele 4 puncte principale:*

1) *Încadrarea ei în concepția democratică de astăzi.*

2) *Solidarizarea ei cu actualul regim democratic care este călăuzit de această concepție.*

3) *Educația politico-socială a întregului personal din armată.*

4) *Grija deosebită de cei mulți și mici”*⁹

În fapt, formula utilizată – democratizarea armatei - a avut un caracter pur propagandistic, aspect perceput de multe cadre militare. Spre exemplu, generalul Petre Predan,

Comandantul Comandamentului 5 Teritorial și al garnizoanei Brașov, la o conferință despre democrație și democratizarea armatei din 1946, în concluziile finale sublinia: *“Trebuie să recunoaștem că armata noastră a fost totdeauna democrată și o vom dovedi imediat”*. Generalul a scos în față o serie de soldați și subofițeri, alături de care s-a așezat și el, arătând că toți *„sunt fii de țărani”*, subliniind din nou că *„armata a fost și este democrată”*¹⁰. Chiar ministrul apărării naționale, generalul Constantin Vasiliu Rășcanu, reprezentant al partidului comunist, afirma *„că armata a fost democrată și înainte de 1945”*, cum rezultă dintr-o notă a serviciilor de informații.¹¹

În realitate acțiunea de „democratizarea armatei”, a reprezentat paravanul în spatele căruia s-au derulat două procese.

În primul rând, unul de politizare a instituției ostășești, de convertire a mentalităților, de transformare a acesteia într-o anexă a partidului comunist. Într-o broșură editată în 1945, imediat după instaurarea guvernului dr. Petru Groza, se preciza că: *„este și logic și legitim ca regimul actual să impună armatei doctrina lui politică și odată cu democratizarea statului să democratizeze și armata”*.¹² Esența acestui proces a fost transformarea armatei române dintr-una națională, neangajată și neimplicată politic, într-o instituție aflată sub controlul de partid. Procesul, de inspirație sovietică, s-a derulat pe parcursul a circa 4 ani (1945-1948), desfășurându-se

gradat, la adăpostul și sub directa observare a Armatei Roșii, de ocupație. Acest proces nu a fost izolat în spațiul geografic ocupat de armata sovietică. El s-a derulat în toate armatele țărilor în care se aflau trupele Armatei Roșii.

În al doilea rând, „democratizarea” armatei a vizat și un proces de distrugere a corpului de cadre a cărui valoare fusese probată din plin în timpul celui de-al doilea război mondial. Subliniind necesitatea formării „noului corp de cadre” și principiile ce trebuiau să călăuzească această acțiune, primul ministru, dr. Petru Groza, arăta: *„Problema cadrelor armatei ne preocupă cu toată seriozitatea. La bază avem principiul unei noi concepții, unei noi discipline și unei noi ierarhii, bazate pe superioritatea priceperii în arta militară, izvorâtă din unitatea de interese dintre conducere și popor. Promovând în posturi de conducere elemente sănătoase și democratice care se disting atât prin iubire față de popor, cât și prin cunoașterea artei militare”*.¹³

În virtutea acestor principii și în temeiul unei legislații acoperitoare s-a desfășurat un proces dramatic, de eliminare a cadrelor de formație veche, educate în spiritul tradițiilor militare românești, care s-au distins în războiul de eliberare a Basarabiei și nordului Bucovinei și a celor cu opinii antirusești, antiguvernamentale, anticomuniste. Oficial, aceștia au intrat în procesul de epurare a armatei de „elemente fasciste și legionare”.¹⁴ Generalul Constantin

Sănătescu nota, în jurnalul său, pentru ziua de 8 august 1946: *„Regele a semnat decretul pentru reducerea cadrului activ în ofițeri. Sunt trecuți în rezervă 8.000 de ofițeri în care intră cei mai slab notați, invalizii de război și 1.000 de ofițeri socotiți de actualul guvern drept reacționari, adică vădit împotriva comunismului. Aceștia din urmă sunt cei mai capabili, și cu toată opunerea regelui, nu au putut fi păstrați în armată, întrucât au intervenit rușii la cererea comuniștilor, ca să fie îndepărtați imediat”*.¹⁵ În acest fel erau aplicate principiile declarate. Amploarea și consecințele acestui proces ne determină a aprecia că a avut un caracter de masă.

În perioada analizată, sub genericul „democratizării armatei” au fost întreprinse unele acțiuni de genul: înființarea școlilor de alfabetizare, acordarea dreptului de vot militarilor, desființarea pedepsei cu bătaia pentru soldați, etc. Privite individual și izolat aceste măsuri sunt cu siguranță elemente de democratizare a unei instituții. Analizate însă prin prisma evoluției normale a societății umane ele ne apar ca firești, indiferent de orientarea forțelor politice ce s-ar fi aflat la putere. În plus, dacă avem în atenție obiectivele urmărite de noua putere politică, în armată, acțiunile enumerate mai sus pot fi considerate și chiar au reprezentat mijloace de influențare ideologică a militarilor.

2. „Democratizarea” ca proces de politizare a armatei regale

În scopul înfăptuirii obiectivului de politizare a armatei, de convertire a mentalităților, a fost creat un organism special: „aparatură de educație, cultură și propagandă”. Începutul acestei acțiuni are loc în toamna anului 1943, când ia ființă, în URSS, din militari români prizonieri, Divizia de voluntari Tudor Vladimirescu, având la comandă pe colonelul Nicolae Cambrea.¹⁶ Organizată după modelul diviziei de infanterie sovietică, în structura acesteia apare, prin Ordinul de zi nr.17/1.12.1943, „Secția de educație și cultură”, cu un aparat ce se extindea până la nivel de pluton¹⁷. În fruntea acestei secții a fost numit Dumitru Petrescu. Cadrele acestei secții, cât și din celelalte structuri ale diviziei, au reprezentat principalul rezervor de „specialiști” în procesul de „democratizare” a armatei române început după instaurarea guvernului dr. Petru Groza. Astfel, în luna aprilie 1945 peste 1000 de cadre și militari din Divizia „Tudor Vladimirescu” au fost aduși în țară, de pe frontul cehoslovac și instruiți ca propagandiști ai partidului comunist.¹⁸ Cursurile, deschise de Gheorghe Gheorghiu-Dej, liderul comuniștilor români, s-au desfășurat cu concursul unor membrii marcanti ai guvernului dr. Petru Groza.¹⁹ Paralel, în baza Înaltului Decret Regal nr.320 din 25 aprilie 1945 și a Ordinului General al Ministerului de Război, cu nr. 29 din 8 mai 1945, se înființează Direcția Superioară pentru

Educație, Cultură și Propagandă (la Ministerul de Război), iar la trupele operative de pe front, Aparatură de Educație, Cultură și Propagandă, în scopul de a realiza „democratizarea armatei noastre și reorganizarea pe baze noi a educației ofițerilor, subofițerilor și ostașilor”²⁰.

În acest fel, în organizarea armatei române apare pentru prima dată o structură cu rol de influențare ideologică, de partid. În baza acestor documente, proaspeții propagandiști comuniști, cunoscuți sub denumirea de „lotul 1005”, au plecat spre Cehoslovacia, la 11 mai 1945, sub conducerea generalului Victor Precup²¹ (șeful Direcției Superioare a Culturii, Educației și Propagandei), pentru a încadra aparatul de educație, cultură și propagandă al celor două armate române de pe front.

Neîndoiește că aceste măsuri nu au fost întâmplătoare. Sfârșitul războiului însemna și revenirea în țară a armatelor 1 și 4. Ori acest moment trebuia pregătit ținându-se cont de noile schimbări politice din țară și de necesitatea evitării și contracarării unor reacții negative din partea armatei operative. În acest sens și-a desfășurat activitatea aparatul de influențare ideologică, pe parcursul celor aproape 5 luni (mai-septembrie 1945), cât a durat aducerea în țară a armatei operative și dislocarea acesteia în zonele finale de staționare.²²

Prin Instrucțiunile Ministerului de Război nr. 20240, din 16 mai 1945, erau stabilite drepturile și îndatoririle aparatului de educație, și

propagandă din armată.²³ Aceste instrucțiuni precizau că scopul înființării Direcției Superioare a Culturii, Educației și Propagandei era „*de a se pune baza unei strânse legături între armată și popor, al democratizării ei*”.²⁴ La fiecare comandament de armată și divizie se înființa un serviciu de cultură și educație, iar la unități și subunități se înființa funcția de ajutor de comandant pentru cultură și educație. În acest fel se realiza o structură ce se întindea de la nivelul cel mai înalt - Ministerul de Război - până la nivelul cel mai mic - plutonul. În conformitate cu scopul propus erau stabilite și atribuțiile acestor organe, cuvântul cheie fiind: lămurire. Astfel, în „sarcina” organelor cultural-lămuritoare ale armatei erau printre altele: pregătirea cadrelor necesare „pentru lămurirea tuturor chestiunilor cultural-educative”; desfășurarea lucrului „cultural-lămuritor”; organizarea echipelor „cultural-lămuritoare pentru deservirea unităților și subunităților” etc. Între obiectivele activității „lămuritoare” se înscriau: dezvoltarea și întărirea simțului de prietenie pentru Armata Roșie și Uniunea Sovietică; necesitatea ca „*în fiecare ofițer și soldat să se înființeze adânc sentimentul de devotament către guvernul democratic*” și să „*se cultive sentimentul unui cetățean conștient, și în lumina noilor idei de dreptate, democrație și înfrățire socială*”²⁵.

Poziția șefilor serviciilor și ajutorilor comandanților pentru cultură și educație era una privilegiată, prin faptul că se bucurau de drepturile

administrative și disciplinare ale unui ajutor de comandant. Dubla subordonare, față de comandantul unității (marii unități) din care făcea parte și față de șeful serviciului de cultură și educație de la eșalonul imediat superior, ca și dreptul de a avea „*legătură directă și personală cu Direcția Superioară a Culturii, Educației și Propagandei, pentru toate chestiunile în legătură cu educarea ofițerilor și trupeii*”²⁶, aducea grave prejudicii principiului unității de comandă, a ierarhiei militare. Se instituționaliza astfel practica controlului politic asupra comenzii, a deciziei militare.

Finalizarea dislocării armatei române, în septembrie 1945,²⁷ începerea procesului de desconcentrare și reorganizare a armatei, în vara lui 1945, au generat, pentru factorul politic aflat la putere în România, necesitatea generalizării în toate structurile instituției ostășești a aparatului de influențare ideologică.

În ședința din 7 iulie 1945 a resortului militar central al partidului comunist, se făcea precizarea că: „*acest aparat va trebui să fie în mâna partidului comunist întrucât el e singurul care face politica popoului și în acest fel armata va fi un instrument al democrației adevărate*”.²⁸ Prin Ordinul General al Ministerului de Război cu nr. 113, din 2 octombrie 1945,²⁹ și Instrucțiunile nr.21121,³⁰ Direcția Superioară a Educației, Culturii și Propagandei ia denumirea de Inspectorat General al Armatei pentru Educație, Cultură și Propagandă.

Ridicarea Direcției la nivelul de Inspectorat, subordonat direct ministrului de război³¹ a fost semnificativă pentru accelerarea procesului de „democratizare” a armatei române. Încă de la început aparatul politic a fost coordonat de partidul comunist.³² La o consfătuire cu cadrele de conducere din Ministerul de Război, din octombrie 1945, Emil Bodnăraș, șeful secției militare a partidului comunist sublinia: „*Secția militară de pe lângă partidul nostru are rolul de a îndruma întreaga activitate de partid și în cadrul activ al armatei, folosind ca element de legătură permanentă între armată și partid, elementul educator, Inspectoratul Educației și Culturii, care a căpătat acum o dezvoltare mai mare*”.³³

Activitatea Inspectoratului a fost reglementată, în detaliu, prin Instrucțiunile nr. 21590 din 15 ianuarie 1946.³⁴ Din cuprinsul acestui document ni se par relevante, pentru înțelegerea rolului aparatului politic în procesul de „democratizare” a armatei, câteva aspecte. În primul rând Inspectoratul se subordona direct ministrului de război, singurul de la care primea „ordine și dispoziții.” La acea dată ministru era generalul de corp de armată Constantin Vasiliu-Rășcanu, membru al partidului comunist. Poziția privilegiată în armată a acestui nou organism era întărită de prevederea că: „*ordinele, programele de activitate, cât și toate dispozițiile date de Inspectoratul General*” aveau „*autoritatea ordinelor emanate de la ministrul de Război*”. Nu este lipsit de importanță

a reliefa, în acest context, și prevederea privind locul organelor și comandanților secunzi pentru E.C.P. la diferite activități: „*alături sau în imediata apropiere a ministrului de Război*” (pentru inspectorul general și directori), „*în urma comandantului și în dreapta șefului de stat-major, când sunt mai mari în grad și la stânga lor și pe aceeași linie când sunt mai mici în grad*” (pentru comandanții secunzi).

În organica Inspectorului General al armatei pentru E.C.P., în plus față de celelalte inspectorate, era prevăzut și un serviciu propriu de cadre „*în a cărui competență intră propunerile pentru numirile, mutările și detașările personalului pentru educație, cultură și propagandă*”. În plus, „*la propunerile de înaintare și decorare, la mutări și îndepărtări din armată*” comandanții erau obligați să ceară și avizul organelor pentru educație, cultură și propagandă.

Analiza prevederilor acestui document ne duce la concluzia apariției unei structuri organizatorice independente, care a însemnat o dublare a sistemului de comandă cu cel politic, aspect străin spiritului și tradiției militare românești. În fapt, obiectivul activității organelor E.C.P. în armată a fost, în principal, distrugerea concepțiilor și mentalităților caracteristice societății democratice, a valorilor morale tradiționale și formarea altora noi, de tip totalitar, străine spiritualității românești. Îndrumat în acțiunea sa de activiști ai partidului comunist, aparatul E.C.P. a devenit treptat o puternică pârghie de

exercitare a controlului partidului comunist asupra instituției militare.³⁵

Presa, favorabilă noii puteri politice din România, aprecia că apariția acestui aparat politic în armata română reprezintă „*un salt înainte pe calea progresului*”³⁶ care „va schimba ceva din sufletul ostașului, din manifestarea și viața lui cea de toate zilele”.

Insuficiența numărului de cadre specializate, în condițiile extinderii aparatului de influențare ideologică și necesitatea trecerii cât mai rapid la o armată “democrat-populară”, au fost factorii ce au determinat să ia ființă Centrul de Instrucție pentru Educație, Cultură și Propagandă Breaza³⁷. Obiectivele acestei institutii de învățământ vizau:³⁸ formarea de cadre specializate pentru aparatul de educație, cultură și propagandă; ridicarea nivelului moral-politic al elevilor școlilor militare; ridicarea nivelului politic și intelectual al cadrelor militare din instituțiile de învățământ militar.

În perioada 1945-1947 la acest centru au fost organizate și desfășurate:³⁹ cursuri de formare a ofițerilor și subofițerilor educatori, cu durată de 3 luni; cursuri de informare cu toți ofițerii și subofițerii absolvenți ai școlilor militare, Institutului Medico-Militar și Institutului Tehnic-Naval, promoțiile 1946 și 1947, cu durată de 1 lună, având drept scop completarea și fixarea principiilor de bază ale democrației;⁴⁰ cursuri de informare pentru corpul profesoral militar din liceele, școlile militare, centrele de instrucție și Școala Superioară de

Război, cu durată de 1 luna, având drept scop „*ridicarea nivelului politic și intelectual*”⁴¹ al participanților.

Se observă foarte clar ideea de convertire la noua ideologie, în primul rând, a tuturor cadrelor tinere și a corpului profesoral care formau aceste cadre. Scopul pregătirii cadrelor militare prin cursurile de la Breaza era foarte clar definit: „*A educa în spirit democratic pe ofițeri este primul pas ce trebuie făcut. Ofițerul, pe lângă rolul de instructor, îl are și pe cel de educator a maselor de tineri și Ofițerul armatei democratice trebuie să-și însușească pentru el și să însușească ostașilor - odată cu multiplele virtuți ostășești și pe cele cetățenești, adică înaltele idealuri democratice*”.⁴² Cu alte cuvinte era vorba de un proces de îndoctrinare forțată a celor chemați să instruiască și să educe trupa, în spiritul cerințelor „democrației populare”.⁴³

Că aceasta era misiunea de bază a noilor structuri organizatorice se poate exemplifica și din cuprinsul Instrucțiunilor nr. 158, din 20 aprilie 1946, trimise de Inspectoratul General al Armatei pentru Educație, Cultură și Propagandă, lucrătorilor aparatului politic, cu privire la activitățile ce trebuiau desfășurate cu ostașii contingentului 1944 și mai vechi, care urmau a fi lăsați la vatră. Subliniindu-se necesitatea ca aceștia „*să fie lămurii pe deplin asupra problemelor democratizării și a necesității prieteniei cu U.R.S.S.*”⁴⁴ se specifica, în continuare sarcina pregătirii acestora ca activiști, la sate, ai noii puteri. În acest sens se cerea:⁴⁵ să fie conștientizați asupra rolului ce le

revine și cum să procedeze pentru „lămurirea cetățenilor asupra înfăptuirilor guvernului dr. Petru Groza”; cum să acționeze pentru „combateră zvonurilor și încercărilor reacțiunii de a micșora în ochii populației înfăptuirile guvernului pentru democratizarea țării”; să li se arate „necesitatea și avantajele încadrării lor în aceste organizații plugărești reprezentate de regimul actual și prin aceasta să fie acei ce vor lămuri sătenii asupra necesității înființării de cooperative”; să fie instruiți pentru a edita „gazete de perete”, „să sprijine organizarea tineretului plugăresc”⁴⁶ etc.

Este clar că aceste activități implicau armata în lupta politică.

Concluzii

Coordonatele acțiunii de „democratizare” a armatei române s-au înscris în două procese fundamentale: politizarea și distrugerea corpului de cadre al armatei. Pentru parcurgerea acestor procese au fost folosite o serie de metode și mijloace ce pot fi grupate în patru categorii: politice, legislative, structural-organizatorice și psihologice⁴⁷.

În scopul unui control total asupra instituției militare, în orga-

nizarea armatei române apare, pentru prima dată, o structură cu rol de influențare ideologică, de partid: aparatul de educație, cultură și propagandă.

Obiectivul urmărit, prin această nouă structură, în perioada 1945-1947, a fost, în principal, distrugerea concepțiilor și mentalităților caracteristice societății democratice, a valorilor morale tradiționale și formarea altora noi, de tip totalitar, străine spiritualității românești.

Din punct de vedere militar, introducerea unor structuri politice în organizarea structurilor militare aducea grave prejudicii principiului unității de comandă, a ierarhiei militare. Se instituționaliza astfel practica controlului politic asupra comenzii, a deciziei militare.

Procesul de „democratizare” a armatei regale, desfășurat în perioada 1945-1947, a avut drept consecință îndepărtarea instituției militare de tradițiile și rolul conferit acesteia în societate de aportul la îndeplinirea marilor obiective naționale (Independența, realizarea Statului Național Unitar Român), de Constituția României Mari, de la 1923, de jertfa, patriotismul și bravura demonstrate în acțiunile militare ale celui de al doilea război mondial.

Note

¹ Constantin Hlihor, *Armata Roșie în România. Adversar. Aliat. Ocupant. 1940-1948*. Editura A.I.S.M., București, 1996, p. 56.

² Ioan Chiper, Florin Constantinescu, T.A. Pokivailova, „Instaurarea regimului comunist în România. Documente din arhivele sovietice”

- în *Arhivele Totalitarismului* nr. 4/1994, p. 88.
- ³ Constantin Dissescu, *Drept constituțional*, București, 1915, p.780
- ⁴ Ioan Muraru, Gheorghe Iancu, Mona-Lisa-Pucleanu, Corneliu-Liviu Popescu, *Constituțiile Române*, Regia autonomă „Monitorul Oficial”, București, 1993, p. 89.
- ⁵ Mircea Djuvara *Teoria generală a dreptului* vol.1, București, 1930, p.150.
- ⁶ Arh.M.R., fond Cabinetul ministrului, dosar nr.2, p. 227.
- ⁷ S.P Huntington „Gândirea militară - Realismul conservator al eticii militare”, în *Armata și societatea*, Editura Info-Team, București, 1998, p. 170.
- ⁸ Dr. Petru Groza, *Articole, cuvântări și interviuri. Texte alese*, Editura Politică, București, 1973, p. 233.
- ⁹ Arh.M.R., fond Secretariatul General, dosar nr. 3992, p. 169.
- ¹⁰ *Ibidem*, fond Direcția Personalului, dosar nr. 18469, p. 497.
- ¹¹ *Ibidem*, fond Microfilme, rola FII.4.2473, c. 91
- ¹² *Democratizarea armatei*, Tipografia “Imprimeria București”, 1945, p. 3.
- ¹³ Arh.M.R., fond E.C.P., dosar nr. 749, f-p. 24.
- ¹⁴ Constantin Hlihor, *Armata Roșie în România. Adversar Aliat Ocupant 1940-1948* vol.1 Editura A.I.S.M. București, 1996, p. 32.
- ¹⁵ Constantin Sănătescu, *Jurnal*, Editura Humanitas, București, 1994, p. 232
- ¹⁶ Arh.M.R., fond Microfilme, rola P II 4.2462, c. 641.
- ¹⁷ *Ibidem*, c. 646.
- ¹⁸ General-locotenent dr. Ilie Ceaușescu, *Schimbări produse în organismul militar românesc pe calea evoluției oștirii într-o armată de tip nou, revoluționară*, în *File din istoria militară a poporului român*, vol.16, Editura Militară, București, 1985, p. 393.
- ¹⁹ Arh.M.R., fond E.C.P. dosar nr.749, f. 24.
- ²⁰ *Ibidem*, fond Microfilme, rola P II 4.2462, c. 649.
- ²¹ *Ibidem*, c. 650.
- ²² *Ibidem*, fond Cabinetul ministrului, dosar nr. 944, f. 154.
- ²³ *Documente privind istoria militară a poporului român (D.I.M.P.R.)*, Editura militară, București, 1988, p. 7
- ²⁴ *Ibidem*.
- ²⁵ *Ibidem*, pp. 7-9.
- ²⁶ *Ibidem*, p. 8
- ²⁷ Arh.M.R., fond Cabinetul ministrului, dosar nr. 944, f. 154.
- ²⁸ *Ibidem*, fond E.C.P. dosar nr.1, f.23-24.
- ²⁹ *Ibidem*, fond Cabinetul ministrului, dosar nr. 14, f. 6.
- ³⁰ *Ibidem*, fond Microfilme, rola P II. 4.2462, c. 659-662
- ³¹ *Ibidem*, fond Cabinetul ministrului, dosar nr. 14, f.6
- ³² General-locotenent dr. Ilie Ceaușescu, *op. cit.*, în *loc cit.* p. 393; dr. Ștefan Pâslaru. *Republica la români*, Editura Militară, București, 1987, p. 61.
- ³³ Arh.M.R., fond 3570, dosar nr. 350, f. 21-23.
- ³⁴ *Ibidem*, fond 948, Secția 7, dosar nr. 551, f. 117.
- ³⁵ *Apărarea națională în concepția Partidului Comunist Român*, Editura militară, București, 1982, pp. 67-68.
- ³⁶ „*Gazeta luptătorilor*”, an II, nr. 43, din 15 iunie 1945.
- ³⁷ „*Monitorul Oficial*”, partea I, nr. 251, din 2.11.1945, pp. 9676-9677.

- ³⁸ Arh.M.R., fond E.C.P., dosar nr.62, f. 19.
- ³⁹ *Ibidem*, f. 20-29.
- ⁴⁰ *Ibidem*, fond Microfilme, rola P II 4.2462, c. 319.
- ⁴¹ *Ibidem*, c. 321.
- ⁴² *Glasul Armatei*, nr.39 din 10 ianuarie 1946.
- ⁴³ *Glasul Armatei*, nr. 92 din 28 septembrie 1947.
- ⁴⁴ Arh.M.R., fond E.C.P., dosar nr. 87, f. 77.
- ⁴⁵ *Ibidem*, f. 77-78.
- ⁴⁶ Dănuț-Mircea Chiriac, *Armata română în perioada 1944-1948*, Editura AISM, Bucuresti, 2001, p. 114.
- ⁴⁷ *Ibidem*, p. 106.

Bibliografie

Lucrări cu caracter general

- Apărarea națională în concepția Partidului Comunist Român*, Editura militară, București, 1982.
- Armata și societatea*, Editura Info-Team, București, 1998.
- DISSESCU, Constantin, *Drept constituțional*, București, 1915.
- DJUVARA, Mircea, *Teoria generală a dreptului* vol.1, București, 1930.
- GROZA, Petru, dr., *Articole, cuvântări și interviuri. Texte alese*, Editura Politică, București, 1973.
- HLIHOR, Constantin, *Armata Roșie în România.Adversar. Aliat. Ocupant 1940-1948*. Editura A.I.S.M., București, 1996.
- MURARU, Ioan; IANCU, Gheorghe; PUCHEANU, Mona-Lisa; POPESCU, Corneliu-Liviu, *Constituțiile Române, Regia autonomă „Monitorul Oficial”*, București, 1993.
- PÂSLARU, Ștefan, *Republica la români*, Editura Militară, București, 1987.

SĂNĂTESCU, Constantin, *Jurnal*, Editura Humanitas, București, 1994.

Lucrări cu caracter special

- *** *Democratizarea armatei*, Tipografia „Imprimeria București”, 1945.
- CHIRIAC, Dănuț-Mircea, *Armata română în perioada 1944-1948*, Editura AISM, Bucuresti, 2001;

Reviste

- Arhivele Totalitarismului*, nr. 4/1994;
- Gazeta luptătorilor*”, nr. 43/ 1945.
- Glasul Armatei*”, nr. 39/1946; nr. 94/1947.
- Monitorul Oficial*, partea I, nr.251, din 2.11.1945.

Arhive

- Arhivele Militare Române., fonduri: *Cabinetul ministrului; Educație,cultură,propagandă. Microfilme, Secretariatul General; Direcția Personalului.*
- Documente privind istoria militară a poporului român (D.I.M.P.R.)*, Editura militară, București, 1988.